

Комітет Верховної Ради України
з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності
Київський університет права НАН України
Харківська правозахиска група

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА УНІФІКАЦІЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Харків
«Права людини»
2011

совується (звідки запозичено) це визначення. Штучне перенесення визначень з однієї сфери до іншої неприпустимо, оскільки створює колізії в праві та перешкоджає його правильному застосуванню.

Література

1. Кримінальне право України : Загальна частина : [підруч. для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти] / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін. : [за ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація]. — Київ — Харків : Юрінком Інтер — Право, 2002. — 416 с.
2. Бантишев О.Ф. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації) : (монографія) / О.Ф. Бантишев — К. : Вид-во НА СБ України, 2004. — 122 с.
3. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України [навч. посібник] / В.Я. Тацій. — Харків, Укр. ЮА, 1994. — 76 с.
4. Протидія терористичній діяльності в Україні (сучасні кримінально-правові проблеми) : [монографія] / О.Ф. Бантишев, О.В. Шамара, С.А. Кузьмін. — К. : МНДЦ, 2009. — 176 с.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : [підручник] / О.Ф. Скакун — Х. : Консульт. Укр. внутр. справ, 2008. — 704 с.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Загальна частина / О.Ф. Бантишев, С.А. Кузьмін — К. : ПАЛИВОДА, А. В., 2010. — 336 с.

До питання про доповнення Кримінального кодексу України «термінологічним розділом» та визначення у ньому кваліфікуючих ознак злочинів

АЗАРОВ Д.С.,

заступник декана факультету правничих наук

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

кандидат юридичних наук, доцент

КАЛУП А.В.,

юрист ТОВ «Український центр права»

Доктринальні кримінально-правові дослідження, проведені після набрання чинності КК України 2001 р. та численні прикладні проблеми застосу-

вання останнього свідчать про необхідність удосконалення термінологічного апарату КК України, що наразі характеризуються неузгодженістю та суперечливістю. Одним із найбільш ефективних способів систематизації термінів, що вживаються в КК України, без сумніву, є розроблення так званого термінологічного розділу кримінального закону.

У процесі створення термінологічного розділу необхідно буде вирішити низку проблем, дати відповідь на складні запитання, перелік яких є доволі довгим — від визначення місця термінологічного розділу в структурі КК України та кола термінів, які необхідно закріпити у ньому, до визначення кожного окремого поняття. Очевидно, що термінологічний розділ не повинен вміщувати визначення засадиичих понять Загальної частини кримінального права (злочин, покарання, вина, суб'єкт злочину тощо) та поняття, які визначені в інших нормативно-правових актах (за умови, що вони вживаються у кримінальному законі в тому самому значенні).

На нашу думку, основну увагу необхідно приділити термінам, якими позначаються ознаки окремих складів злочинів, що «наскрізно» вживаються в Особливій частині КК України. З-поміж Інших обов'язково потрібно визначити зміст тих термінів, які використовуються у законодавчих описах найбільш поширених кваліфікуючих ознак (наприклад, тяжкі наслідки, насильство, неповнолітні чи малолітні особи, службова особа тощо). Однак, визначення того чи іншого поняття забезпечить уніфіковане вживання відповідного терміну в тексті закону лише за умови редагування останнього.

Так, однією з найбільш поширених кваліфікуючих ознак є спричинення злочином тяжких наслідків. Аналіз усіх кваліфікуючих ознак, передбачених у чинному КК, дає підстави стверджувати, що поняттям «тяжкі наслідки» охоплюється: масова загибель тварин (ст. 245); тяжкі технологічні аварії або екологічні катастрофи (ст. 253), заподіяння значної майнової шкоди (ст. 258), майнової шкоди у великих (ст. 265) та особливо великих розмірах (ст. 270)¹¹; спричинення тяжких тілесних ушкоджень (ст. 155, 399)¹²; смерть як

¹¹ Серед усіх розмірів майнової шкоди, що передбачені як кваліфікуючі ознаки, поза межами поняття «тяжкі наслідки» знаходиться лише істотна майнова шкода, передбачена у ч. 2 ст. 410 КК.

¹² У ч. 3 ст. 399 КК передбачено загибель людей, завдання їм тяжких тілесних ушкоджень чи настання інших тяжких наслідків. Звідси випливає, що тяжкими наслідками є подвійне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень щонайменше двома особами.

У ч. 2 ст. 155 КК до тяжких наслідків прирівняно спричинення безпідданості. Оскільки спричинення безпідданості є проявом тяжких тілесних ушкоджень, заподіяння останніх однієї особі також слід вважати тяжкими наслідками.

однієї людини (сі. 135.258), гак і кількох людей (ст.294); аварії, пожежі, значне забруднення довкілля (ст. 292) тощо. Найбільш небезпечним із наведених наслідків є загибель кількох людей. З огляду на це, важко уявити, які наслідки мають вважатися особливо тяжкими (ч. 4 ст. 152 І ч. 3 ст. 153) — у будь-якому разі, не ті, що названо в законі тяжкими.

Уст. 122 КК України альтернативно названо наслідки тілесних ушкоджень середньої тяжкості у вигляді тривалого розладу здоров'я або значної стійкої втрати працездатності менше як на одну третину. Разом із тим, у статтях 134 і 142 КК України передбачено кваліфікуючу ознаку у вигляді спричинення потерпілому тривалогорозладу здоров'я, а про іншу ознаку середньої[тяжкості] тілесних ушкоджень — значну стійку втрату працездатності менш як на одну третину. не згадується.

Встановлення законодавцем в одному випадку кваліфікуючої ознаки «щодо неповнолітньої чи неповнолітнього* (статті 152,153 КК України), а в іншому — лише «щодо неповнолітнього» (статті 120,142 КК України) породжує проблеми у тлумаченні. Це саме стосується ознак «щодо малолітніх чи малолітнього* (ст. 152.153 КК України) та «щодо малолітнього» [сі. 146,149 КК України). З огляду на такі формулювання можна вважати, що відповідні склади злочинів, передбачені статтями 120.142,146 та 149 КК України. не охоплюють діяння, вчинене щодо особи жіночої статі

У кодексі доволі часто зустрічається кваліфікуюча ознака у вигляді поєднання діяння «з насильством, небезпечним для життя *чи/л* здоров'я» (наприклад, ст. 149, 206, 280, 355,410 КК України). Формулюючи цю ознаку законодавець використовує різні сполучники: «з насильством, небезпечним для життя /здоров'я», «з насильством, небезпечним для життя *чу* здоров'я». Наведені формулювання, очевидно, мають різний зміст: в одному випадку (приміром, ч.3 ст.312 КК України) передбачено насильство, яке має бути небезпечним, /ДЛЯ життя, / ДЛЯ здоров'я, а в іншому (наприклад, ч. 3 ст. 280 КК України) — насильство, яке може бути небезпечним, або для життя особи, або для її здоров'я.

Наведені приклади є лише ілюстрацією неузгодженості термінів і термінологічних зворотів, що буквально пронизує кримінальний закон. Для усунення цієї вади, на нашу думку, необхідно одночасно з визначенням змісту термінів, якими позначаються кваліфікуючі ознаки, упорядкувати їх вживання а Особливій частині КК України. Необхідно переглянути всі випадки вживання одного й того самого поняття та уніфікувати його форму.

Визначення змісту кваліфікуючих ознак пов'язане з іншою, ймовірно більш значущою, проблемою, яка обумовлюється однією із функцій кваліфікуючих ознак — диференціацією кримінальної відповідальності.

Аналіз усіх норм Особливої частини кримінального права дає підстави стверджувати, що одна й та сама кваліфікуюча ознака абсолютно по-різному змінює міру типового покарання, передбаченого у різних статтях КК України. Наприклад, медіана покарання у виді позбавлення волі на певний строк, встановленого за вчинення злочинів, передбачених ч. 1 та 2 ст. 159¹³ КК України становить *1,5 роки*. За вчинення цих самих злочинів групою осіб за попередньою змовою встановлено покарання у виді позбавлення волі на певний строк, медіана якого перебуває на рівні *7,5 років*. Отже, вказана кваліфікуюча ознака *збільшує розмір покарання у 5 разів**. У ст. 160 КК України таке збільшення відбувається *лиш** у *1,5 рази*. Кваліфікуюча ознака вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища збільшує медіану покарання у виді позбавлення волі, передбаченого ст. 206 КК, у *7,5 рази*, а у ст. 397 КК України *покарання у виді обмеження волі взагалі не збільшуються*.

На додаток до цього водній частині статті Особливої частини КК України часто передбачаються кваліфікуючі ознаки, що є різними за змістом і ступенем суспільної небезпеки. Так, у ч. 2 ст. 286 КК України фактично прирівняні тяжкі тілесні ушкодження та смерть потерпілого, а в ч. 2 ст. 134 КК України передбачено тривалий розлад здоров'я (ознака тілесних ушкоджень середньої тяжкості), безплідність (ознака тяжких тілесних ушкоджень) та смерть потерпілої. Як наслідок, маємо безпідставно широкі межі санкцій ч. 2 ст. 208 КК України — від трьох до восьми років позбавлення волі та ч. 2 ст. 134 КК України — від одного року обмеження волі до п'яти років позбавлення волі.

Наведене свідчить про те, що у термінологічному розділі необхідно визначити зміст термінів, якими позначено найбільш поширені, «наскрізні» кваліфікуючі ознаки окремих злочинів і, водночас, уніфікувати формулювання, а контексті яких вживаються зазначені терміни. У перспективі видається за доцільне змінити кримінальне законодавство так, аби певна кваліфікуюча ознака в усіх випадках однаковою мірою впливала на збільшення типового покарання*. У цьому плані найбільш ефективним виглядає впровадження коефіцієнтів збільшення покарання за злочин, що характеризується певною

¹³ У ч. 1 ст. 206 КК передбачено покарання у виді обмеження волі. Тому при обчисленні кратності збільшення медіани покарання кваліфікуючою ознакою строк обмеження волі перераховано у строк позбавлення волі за принципами, вказаними у ст. 72 КК.

кваліфікуючою ознакою. Однак такий підхід вимагає проведення глибоких комплексних наукових розвідок, які наразі ще чекають на своїх дослідників.

Щодо доцільності створення термінологічного розділу Кримінального кодексу України

ЛАНПНОВ Я. О.,

доцент кафедри кримінального права і кримінології
Навчально-наукового інституту підготовки фахівців слідства
та дізнання Харківського національного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Введення у Кодекси та окремі закони підрозділів, присвячених визначенню термінів, є помітною тенденцією у правотворчій практиці останніх років. Закономірним постає питання — чи не суперечить запровадження такого підрозділу (у формі розділу або статті) у КК України тенденціям розвитку кримінального законодавства.

Як відомо, становлення національного кримінально-правового законодавства пройшло декілька стадій. У перших письмових правових актах норми кримінального матеріального права здебільшого поєднувалися з процесуальними нормами та містилися поруч з цивільно-правовими нормами та іншими «регуляторними» нормами. Згодом, почалося виокремлення кримінальних норм, їх розподіл на матеріально-правові та процесуально-правові. Узагальнюючі матеріально-правові норми виокремилися у межах кримінально-правових інститутів, і лише у XIX сторіччі національне кримінально-правове законодавство отримало підрозділ на Загальну та Особливу частини. У період з 1930-х і до нашого часу однією з головних тенденцій розвитку національного кримінального законодавства є збільшення питомої ваги статей Загальної частини у загальній кількості статей КК України.

Отже, продовження збільшення обсягу Загальної частини КК України відповідає тенденціям розвитку національного матеріального кримінального законодавства.

Отже, якщо введення термінологічного підрозділу (у формі Розділу Загальної частини КК України чи окремої статті) є прийнятним з вищенаведених міркувань, то необхідно з'ясувати, які положення доцільно закріпити у ньому